

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:4, Issue:23
sssjournal.com

pp.4751-4757
ISSN:2587-1587

2018
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 23/08/2018

The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 29/10/2018

Published Date (Makale Yayın Tarihi) 29.10.2018

ÇALIŞAN HİLELERİ VE HİLE YAPAN ÇALIŞANLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

EMPLOYEE FRAUDS AND CHARACTERISTICS OF FRAUDULENT

Halil ÇETİN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetimi, YL. Programı Öğrencisi, İstanbul/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.937>

Reference : Çetin, H. (2018). "Çalışan Hileleri Ve Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri", International Social Sciences Studies Journal, 4(23): 4751-4757

ÖZ

Ticaret anlayışındaki değişimler ve teknolojik gelişmeler işletmelerde yaşanan hilelerin niteliğini değiştirmiştir. Niteliği değişen bu hileler iş hayatında önemli bir sorun haline gelmiştir. İşletmelere verdiği zarar ve neden olduğu ekonomik kayıpların boyutu da her geçen gün artmıştır. Ayrıca itibar kaybına da neden olması yönüyle çalışan hileleri olarak isimlendirilen hileler, üzerinde durulmasını zorunlu kılan bir sorun haline gelmiştir. Sözü ettiğimiz bu hileleri, gelenekselleşmiş yöntemler ile araştırmak, ortaya çıkarmak ve önleyebilmek daha da zor bir hale gelmiştir. Dolayısıyla bu çalışma ile etkisi önemli boyutlara ulaşan bir hile türü olan çalışan hileleri hakkında gerekli bilgiler vererek niteliksel olarak hilekâr profilini incelemek ve hangi özellikteki insanların bu tür hilelere yöneldiğinin tespiti amaçlanmıştır. Çünkü hileli eylemlerin önüne geçebilmek isteyen taraflar, hileyi ve hileye neden olan unsurları anlayıp bu doğrultuda gerekli tedbirler alarak istenilen sonuçlara ulaşabilirler.

Anahtar Kelimeler: Hile, Çalışanlar, Çalışan Hileleri

ABSTRACT

Changes in the ways of trading and technological improvements have changed the characteristics of frauds. And this new types of fraud has become an important issue. The harms to companies and economical losses have increased day by day. Employee frauds causing loss of reputation have to be dwelled upon. Researching and finding out these frauds with traditional methods has become difficult. This study aims to inform about employee frauds as it becomes more and more harming, to analyse fraudulent employees and identifying the characteristics of these people. Fraud can be avoided by understanding what fraud is and its causes followed by taken preventative actions.

Keywords: Fraud, Employees, Employee Frauds

1. GİRİŞ

Günümüz şartlarında hızla gelişen teknolojik imkânlar neticesinde işletmelerin ticari hayatında değişimler göstermesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak işletmelerde yaşanan hile ve yolsuzluklarında nitelikleri değişmiş ve bu hilelerin ortaya çıkartılması da bir o kadar güçleşmiş durumdadır. Yaşanan hile eylemleri neticesinde özelde işletmeler genelde ise devletler ciddi ekonomik kayıplar yaşamaktadırlar. Bu anlamda hilenin önüne geçebilmek için ona sebep olan unsurları iyi anlamak gerekir. Bu aşama da ise hile yapan çalışanların karakteristik özelliklerini belirlemek, yaşanabilecek hileli eylemlerin ortaya çıkartabilmek ya da önüne geçebilmek adına hem akılcı bir yaklaşım olur hem de daha az maliyet oluşturur.

Çalışmamızda, güncelliğini daima koruyan çalışan hileleri üzerinde durulmuştur. Öncelikle hile kavramı hakkında bilgiler verilmiş olup daha sonra hilenin içerdiği özellikler ve hile türleri açıklanmaya çalışılmış daha sonra ise hile üçgeni ve hile elması, çalışanların hile yapma nedenleri, çalışanların yaptıkları hile türleri hakkında bilgi verilmiştir. En nihayetinde ise hile yapan çalışanların karakteristik özellikleri üzerinde

durulmuş ve ACFE (Sertifikalı Hile Denetçiler Birliği) olarak bilinen kuruluşun yayınladıkları hile raporları temel alınarak hile yapan birisi nasıl olur hangi özellikleri vardır sorularına yanıt bulmaya çalışılmıştır.

2. HİLE KAVRAMI

İngilizce de “fraud” diye isimlendirilmiş olan bu kavram dilimize hile olarak çevrilmiştir. Ayrıca bu kavramın yolsuzluk, sahtekârlık ve usulsüzlüğü de içine alacak şekilde oldukça geniş bir kapsamı bulunmaktadır. TDK sözlüğünde hile; aldatma, sahtekârlık; düzmece şeklinde, yolsuzluk ise; görevi kötüye kullanma, usulsüzlük şeklinde tanımlanmıştır. Fakat işletmecilikte tüm bunların temelinde karşı tarafı aldatma ile yanlış bilgilendirme yattığından dolayı hile sözcüğü benimsenmiştir (Çatıktaş & Çalış, 2010).

İngilizceden çevrilen bu kelimenin birçok yakın anlamı olup dilimizde hile, yolsuzluk, suiistimal gibi anlamlar barındırmaktadır. Geniş bir kavram olan hile için birden çok tanım yapılmıştır. Bu açıdan hilenin tek ve kapsayıcı bir tanımını yapmak zordur. Bundan dolayı hile için aldatma yoluyla haksız kazanç elde etme fiildir denilebilir. Farklı farklı tanımları olan hile için başlıca tanımlara aşağıda yer verilmiştir:

- ✓ Hile; en genel tanımıyla kasıtlı aldatma anlamını barındırmaktadır (Kaya, 2005).
- ✓ Herhangi bir kimseyi, bir irade beyanında bulunmaya, özellikle sözleşme yapmaya sevk etmek için, onda kasten hatalı bir izlenim uyandırmak olup mevcut olan hatalı bir kanaati koruma ve sürdürme eylemine hile denir (Akyel, 2009).
- ✓ İç Denetçiler Enstitüsü (Institute of Internal Auditors - IIA), Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants - AICPA) ve ABD Hile Araştırmacıları Birliği (Association of Certified Fraud Examiners - ACFE) hilenin tanımını; “başkalarını aldatmak için bir kazanç elde etmek veya bir kaybı telafi etmekle sonuçlanan kasti fiillerdir” olarak ifade etmişlerdir (Varıcı, 2012).
- ✓ Hile genel bir terimdir. Çeşitli anlamlar barındırmaktadır. Çeşitli insani beceriler ile birinin diğeri üzerinden fayda sağlayacağı her türlü düzenleme bu kapsama girmekte olup içerisinde sürpriz, kurnazlık, kötü niyetli olmak, açığözlülük, dürüst olmama ve dalavere gibi yollarla birinin aldatılması yatmaktadır.
- ✓ Hile; bir kişi veya kurumun zararına sebep olacak şekilde, fayda sağlamak gayesiyle, bilinçli ya da kasıtlı olarak aldatma faaliyetinde bulunmayı ifade etmektedir.
- ✓ Hile kasıtlı olarak yapılan, gerçeklere, adalete, dürüstlüğe ve eşitliğe karşı aldatma, yalan söyleme ve dolandırma faaliyetidir. (Bozkurt, 2009)

Yukarıda yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi hilenin tek bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak bu tanımlardan genel bir kanıya ulaşabilmek mümkündür. Bu açıdan hileyi; işletme yönetimi ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü şahısların kişi ve kurumları kasıtlı olarak kandırarak ya da aldatarak haksız kazanç elde etme eylemi olarak ifade edebiliriz. Hilenin gerçekleşebilmesi için güven unsuru en önemli unsurdur. Çünkü hile güvenden beslenir ki eğer hile yoksa hileden de söz edilemez.

3. HİLENİN İÇERDİĞİ ÖZELLİKLER VE HİLE TÜRLERİ

Hile kavramı daha önce ifade edildiği gibi oldukça geniş ve kapsamlı bir kavramdır. Bundan dolayı hile kavramının özellikleri hilenin yapılış amacı, yapıldığı işletmenin yapısı ile hileyi yapan kişi ve hilenin yapılış şekline göre çeşitlilik göstermekte ancak, temelde bütün hile şekillerinde hilenin doğasından kaynaklanan özelliklerin aynı olduğu anlaşılmaktadır (Bircan, 2013).

Bu açıklamalar ışığında genel anlamda hile kavramının bünyesinde şu özellikleri bulundurması gerektiği kabul edilir (Bozkurt, 2009) :

- ✓ Hileli eylemler, hileyi yapan kişi ya da kişiler tarafından gizlice sürdürülen bir faaliyettir,
- ✓ Hile eyleminde, kötü niyetli kişinin yaptığı hilede kendisine fayda sağlama gayesi vardır,
- ✓ Yapılan hile eyleminde kesinlikle kasıt unsuru vardır,
- ✓ Kurban bir şekilde aldatılmaktadır,
- ✓ Her halükarda hile eyleminden kaynaklı olarak kurban kişi ya da işletme zarar görür.

Yukarıdaki maddeleri şekil olarak şöyle gösterebiliriz;

Şekil 1: Hile Kavramının İçerdiği Özellikler.

Kaynak: Özeroğlu, A. İ. (2014). Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, ss. 180-196.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi hile eylemi; hileyi gerçekleştiren kişi tarafından gizlice sürdürülmesi esas olup, bu sayede kendisine haksız kazanç ya da yarar sağlama çabası söz konusudur. Dolayısıyla hilekârın bu eyleminde iyi niyetten söz edilemeyeceği gibi kasıt unsuru vardır. Ayrıca bu durum da kurban, hileyi yapan kişi tarafından aldatılmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse her şartta hile eylemlerinde kurban konumunda olan kişi veya işletmeler zarar görür.

Ayrıca yapılan hile eylemleri işletmeden işletmeye farklılıklar göstermekle birlikte hile yapan kişilerin işletmedeki konumları da etkilidir. Hile eylemlerinde baş aktör insan olmasından dolayı gerçekleşen ya da gerçekleşebilecek hilelerin özellikleri değişebilmektedir. Bu anlamda hileyi yapanın makine değil de insan olması hilenin tespit edilmesini de güçleştirmektedir. Hilenin önüne geçebilmek için ise farklı yöntemler geliştirilmiş olup çeşitli sınıflandırmalara ulaşılmıştır. Bu anlamda aşağıda gösterilen tabloyu incelemek konunun önemi açısından bilgi verebilir niteliktedir.

Tablo1. Steve w. Albrecht, Hile Sınıflandırılması.

Hile Türü	Kurban	Hile Yapan Taraflar	Açıklama
Çalışan Hileleri	İşverenler	İşletme Çalışanları	Çalışanlar doğrudan ya da dolaylı bir şekilde çalıştıkları işletmede hırsızlık yaparlar.
Yönetim Hileleri	Mali Tablo İlgilileri	Üst Yöneticiler	Üst yönetimde bulunan kişiler mali tabloları olduğundan farklı gösterirler.
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırımcıların bu tür hileli yatırımlara para yatırmaları sağlanır.
Satıcı Hileleri	Mal veya Hizmet Satın Alan İşletmeler	Satıcılar	Satıcılar mal veya hizmetin fiyatını olduğundan fazla gösterirler ya da sevk olmadan ilgili mal veya hizmetin parasını alırlar.
Müşteri Hileleri	Mal veya Hizmet Satışı Yapan İşletmeler	Müşteriler	Müşteriler mal veya hizmeti satan satıcılara yanlış bilgiler vererek onları aldatırlar.

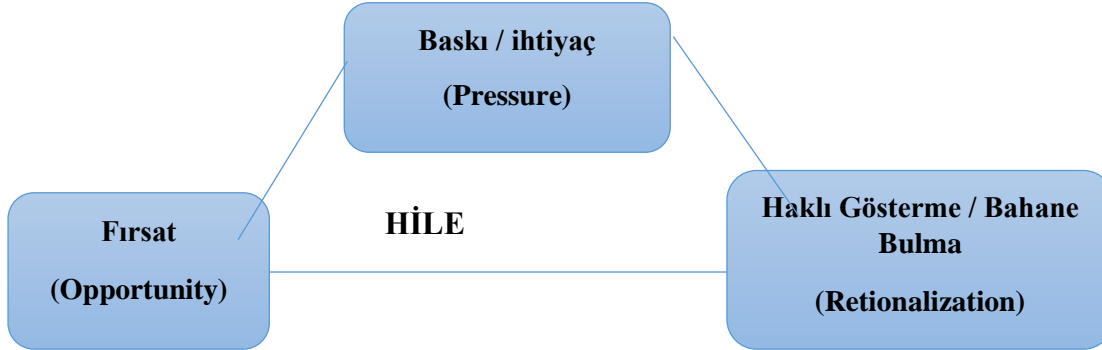
Kaynak: Steve, W.A., (2003), Fraud Examination, South-Western, NEWYORK,s.8.

4. HİLE ÜÇGENİ VE HİLE ELMASI

Muhasebe sisteminde güvenliği sağlamak adına en başta sistem için tehdit oluşturan unsurların belirlenmesi gerekir. Muhasebe bilgi sistemi içinde yer alan her türlü veri ve bilgi, hataların ve özellikle hilelerin tehdidi altında kalır. Bu anlamda hile, üç nedene bağlı olarak ortaya çıkmakta olup bu unsurlar hile üçgeni olarak

isimlendirilmektedir. Hilenin ortaya çıkmasına neden olan bu koşullar; Baskı/İhtiyaç, Fırsat ve Haklı Gösterme/Bahane Bulma başlıkları ile incelenebilmektedir (Ramos, 2003, s. 28).

Hile Üçgeni Teorisi Donald R. Cressey in (1919-1987) yaptığı çalışmalar sonucu elde edilmiştir. Cressey'in hipoteze göre, bir suçun işlenebilmesi için suça yönelmiş, suç işlemeye kararlı insanların olup, uygun hedef ile kurbanlar olması ve yeterli güvenliğin olmamasını gerektirmektedir. Bu hipotez zaman içinde çok yaygın bir kabul görecektir 'hile üçgeni teorisi' adını almıştır.

Şekil 2. Hile Üçgeni.

Kaynak: Ramos, M. (2003). Auditors' Responsibility for Fraud Detection. *Journal of Accountancy*, 28-35.

4.1. İhtiyaç / Baskı Unsuru

TDK (Türk Dil Kurumu) sözlüğünde baskı; belirli ruhsal etkinlik ya da süreçlerin, kişinin isteği dışında bilinçaltına itilmesi ya da bilince çıkmasının önlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla işletme ortamında bu unsur; ödül ya da gelişimin, kişisel ya da şirket performansından önemli derecede etkilenmesi noktasında kendini gösterir (Akyel, 2009, s. 35). Bu anlamda baskı unsurunun yapılan hilelerde ki en önemli unsur olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü hilede esas aktörün insan olmasından dolayı onları hile yapmaya iten nedenler başında hırs veya sahip oldukları varlığın ötesinde bir hayat stiline sahip olma istek ve arzusu vardır. Bu arzu ve isteği, performans beklentilerini karşılama baskısı takip eder. Hilekârı hile yapmaya iten çeşitli baskı unsurları olup bunlar kişiden kişiye de farklılıklar gösterir. Bu baskı unsurları psikolojik, ideolojik ve ekonomik sorunlardan kaynaklanacağı gibi kişiler üzerinde de baskı yaratır. Bu açıdan sevilen birisinin sağlık masraflarının ödenmesi, yardım isteyen başka bir çalışanın hatasının gizlenmesi, ilgili kuruluştan öç alma isteği ya da maaş haricinde ek ödemelerin sağlanması gibi örnekler hilelerin gerçekleştirilmesine sebep olan baskı unsurları için bilgi verici niteliktedir. Kötü alışkanlıklardan kaynaklanan baskılar ise; kumar tutkunluğu, uyuşturucu kullanım ve bağımlılığı ile alkol müptelalığı gibi durumlar vardır. Bu bahaneler ve nedenler hileye teşvik eder; sonuç olarak da hile yapılır.

4.2. Fırsat Unsuru

Hile üçgenindeki bir diğer önemli basamak ise çalışanlara işletmede hileli fiillerde bulunmalarına imkân veren fırsat unsurudur. İç kontrollerin yetersiz ya da etkisiz oluşu veya tepe yönetiminde bulunan kişilerin kontrolleri boşa çıkarmadaki yeteneği türünden ilgili bazı koşullar hilenin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda hile yapan işletme çalışanı yapacağı hile türünü bulunduğu konuma göre belirler. Çalışan bir kere hile yapmışsa, yakalanıncaya dek bu eylemi devam ettirir. Ancak hilekâr, ilk yaptığı hilelere gösterdiği özeni daha sonrakilere göstermez. Bu durum da hilenin güven ile ilişkisini gösterir. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi hile güven ile beslenir ve güven yoksa hilenin varlığında da söz edilmez.

4.3. Haklı Gösterme Unsuru

Hile üçgeninin son ayağı olan bu unsur, çalışanın yaptığı hileyi kendince meşru kılıp, yapılan hilelerde kendini haklı çıkarma çabasını ifade etmektedir. Yani her hilede, hileyi yapan kişinin kendini haklı gösterme davranışı ve buna bağlı olarak geliştirdiği bahaneleri bulunmaktadır. Bu bahanelerden bazıları ise; parayı borç almıştım, daha sonra onu ödeyecektim, bu işletmeye yaptığımın karşılığıdır, bu yaşananlar sonucu hiç kimse bir zarar görmedi gibi. Ayrıca herkesten çok benim paraya ihtiyacım var, bu parayı iyi bir amaç için almıştım, yaptığımın suç olduğunu bilmiyordum, işletmem bu olanları hak etmişti, bunu zaten herkes yapıyor ve görmezden geliniyor, işletme vergi kaçırıyordu, dolayısıyla zaten benim olan parayı geri aldım vs olarak örnekleri çoğaltmak mümkün.

Hile üçgeninden çıkarılabileceğimiz en önemli ders bu şartlarda hilelerin oluşması için baskı ya da teşvikler, fırsat ile haklı görme/gösterme olarak sıralanan unsurların bir arada olması gerek çünkü eğer bu unsurlardan herhangi biri yoksa normal koşullarda hile gerçekleşmeyecektir.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse hile üçgeninde bulunan bu üç unsurun birden bulunması halinde, hileli işlemlerin ve yolsuzluğun gerçekleşebilme ihtimalini de yükseltir. Bu şartları en aza indiren bir ortam oluşturmak, hile riskini sınırlandırıp ya da hile riskinden kaçınmak için hayati önem taşıyan uygulama olacaktır.

4.4. Hile Elması

Teoride bilinen ve yukarıda açıklanan hile üçgenine (fraud triangle) alternatif olarak David Wolfe ve Dana Hermanson tarafından hile elması (fraud diamond) modeli geliştirilmiştir. Hile elması modelinde hile üçgeninde belirtilen üç temel unsur olan baskı, fırsat, haklı gösterme unsurlarına ek olarak hile yeteneği unsuru eklenmiştir. Yetenek unsuru genel anlamda hilekârın hile yapabilmesine yönelik kişisel ve teknik yeterliliği ya da yatkınlığı ifade etmektedir. 2004 yılında yayımlanan David T. Wolfe ve Dana R. Hermanson'a ait makalede hile elması yaklaşımına göre yetenek unsuru kendi içerisinde altı temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; işletmede pozisyonu (görev tanımı), zeka, kendine güven ve ego, ikna kabiliyeti, yalan söyleme becerisi ve başarılı stres yönetimidir.

5. ÇALIŞANLARIN HİLE YAPMA NEDENLERİ

Hile, esasen ahlaki bir zafiyet dolayısıyla bir olumsuzluğu ifade etmektedir. Genelde toplumsal olarak bir yozlaşmayı ve bozulmayı göstermekte olup, bu durum kamu ve özel sektör, siyaset ve medya ile sivil-asker bürokrasi gibi hemen hemen her alanda görülebilmektedir (TBMM, 2003, s. 24). Buradan hareketle çalışanları hile yapmaya iten ya da sebep olan nedenlerin de çok çeşitli olduğunu görülmektedir.

Bir işletmede iç kontroller ne kadar güçlü olursa olsun, bu durum hile riskini hiçbir zaman ortadan kaldıramaz. Bu anlamda hileyi sıfıra indirmenin bir yolu da yoktur. Çünkü insan unsuru var oldukça, hilenin de varlığı devam edecektir. Çalışanlar hangi sebeplerle hileye başvurular gibi hilenin neden yapıldığını anlamak için incelenmesi gereken konu, hile üçgenidir.

Bu anlamda hile üçgeni olarak isimlendirilen ve yukarıda açıklamaları verilen bu üç unsurun bir araya gelmesi ile hileye sebep olan süreç aşağıda olduğu gibi örnekle açıklanabilir (Öksüz, 2015, s. 26):

- ✓ İşletme çalışanı, kumar tutkusundan dolayı yüksek miktarda borcun altına girmiştir. Çalışan, gelir düzeyinin yetersiz oluşundan dolayı bu borcu ödeyememekte ve tefeciler tarafından öldürülmekle tehdit edilmektedir. (Baskı)
- ✓ İşletmede sağlıklı işleyen bir iç kontrol sistemi ile denetim mekanizmasının olmayışı çalışanları hile yapmaya sürükleyebilir. Bu durum çalışanın yakalanmayacağını düşünmesini sağlar ve çalışan bu durumda işletmenin parasını zimmetine geçirmektedir. (Fırsat)
- ✓ Yakalandığı durumda çalışan, yaptığı eylemin ahlaki olmadığını bilse dahi parayı daha sonra yerine koyacağını ve dolayısıyla suçlanabileceğini düşünmediğini vs gibi bahaneler çıkararak kendini haklı gösterme hususunda çabalayabilmektedir. (Haklı gösterme)

İşletme personeline hile yapma fırsatını sağlama, hilenin doğmasında en önemli etkenlerden biri olduğu daha önce de ifade edilmişti. Ayrıca işletmede etkin bir iç kontrol yapısının olması sayesinde de çalışanların kolay kolay hile yapamayacaklarına dair görüş birliği vardır. Yani bu açıdan bakıldığında suç işleyen işletme çalışanlarının hangi sebeplerden dolayı hile yaptıklarına dair yapılan araştırmalar ile bu araştırmalar neticesinde ulaşılan sonuçlarla hileli eylemlerin ortaya çıkarılması, incelenmesi ve önlenmesi adına oldukça faydalı olmaktadır.

6. ÇALIŞANLARIN YAPTIKLARI HİLE TÜRLERİ

Hileden elde edilecek yarar, katlanılacak maliyetten daha çok olduğu sürece hile eylemi gerçekleşmektedir. Bu anlamda hileden sağlanacak yararın etkisi, hile yapmayı düşünen kişinin yoldan çıkmasında da tetikleyici etkisi olacaktır. Diğer taraftan hile eylemi neticesinde yakalandığında ise hilekârı, katlanacağı cezaların etkisi ile onu bu tür işlere kalkışması konusunda frenlemektedir. Dolayısıyla yarar, maliyetten fazla olduğu sürece çoğunlukla hile eylemi gerçekleşmektedir. Tersine, maliyet yarardan fazla olduğunda ise hile eylemi gerçekleşmemektedir. Bu açıdan hile eyleminde çalışanların yaptıkları ya da dahil oldukları hile türleri hakkında da fikir sahibi olmak gerekir. Çünkü bu hile türlerini bilmek hilenin sınıflandırılması ile daha hızlı ve yaratıcı bir biçimde hile eyleminin önüne geçilmesine dair imkan sunar.

Hileler, içerik açısından IFAC'ın yayınladığı ISA 240 No.lu denetim standardına göre, varlıkların kötüye kullanılması ve hileli finansal raporlama şeklinde sınıflandırılmıştır. İşletmelerde karşılaşılan hile türleri,

ACFE tarafından ise varlıkların kötüye kullanılması ve hileli finansal raporlama, yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar olarak sınıflandırılmıştır (Zager, Malis, & Novak, 2016, s. 694).

7. HİLE YAPAN ÇALIŞANLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Bir olayı tam anlamıyla tanımlayabilmek için, önce onun neye benzediğinin bilinmesi gerekmektedir. Hile ile mücadele edilirken ilk basamak, hileyle ilgili belirtilerin anlaşılması ve ortaya çıkarılma aşamasıdır. Bu kısımda mücadeleyi sürdüren kişilerin dikkate almaları gereken unsur hile yapan kişilerin taşıdıkları özelliklerdir (Bozkurt, 2009, s. 78).

Hile yapanlar psikolojik ve demografik özellikleri yönüyle diğer kişilerden ayırt edilemez durumda olup birçok hilekârın profili dürüst insanların profiline de benzemektedir (Çelik, 2007, s. 51).

Bu anlamda hileli eylemlerin ortaya çıkartılabilmesi için çalışanların karakteristik özelliklerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Aşağıda sıralanan bu özellikler bir hilekâr profilinin nasıl olduğu konusunda önemli bilgiler içermektedir. Bir çalışmada bu belirtilerin olması onun hilekâr olduğu anlamına gelmeyeceği gibi bu özelliklere sahip birinin hile yapmayacağını güvencesini vermez. Hileli eylemler neticesinde yakalanan işletme çalışanlarının taşıdıkları özellikleri ACFE' nin 2018 ve önceki yıllarda yapmış olduğu araştırmalara göre aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (ACFE, 2018):

- ✓ Hilekârlar risk alma eğilimlidirler ve risk almaktan kaçınmamaktadırlar.
- ✓ Hile yapan erkekler toplam hile yapanların %70'den fazlasını oluşturmaktadır. Bu oran erkelerin kadınlara oranla daha çok hile yaptıkları ortaya koymuştur.
- ✓ İşletme çalışanlarından her yaş grubunun hileye karışmakta olduğu görülmekte olup hile yapanların ileri yaşlarda oldukları görülmüştür ve en çok hile yapan grubun 40-50 yaş aralığında ki grup olduğu tespit edilmiştir. Çünkü bu yaş grubundaki kişiler işletmede üst düzeylerde olup belirli yetkileri elde etmiştir.
- ✓ Evli kişilerin bekârlara göre daha fazla hile yaptıkları ve mutlu evlilikleri olduğu görülmüştür.
- ✓ Hilekârların %50'ye yakını üniversite mezunları ile lise mezunlarını oluşturmalarına rağmen parasal açıdan en büyük zarar lisansüstü seviyede eğitim almış kişilerden gelmektedir.
- ✓ Hilekârların zeki olduğu ya da bu iddiada buldukları raporlanmıştır. Kendilerini zeki sanan bu kişiler, sisteme meydan okumak adına hile yoluna gitmektedirler.
- ✓ Kuralları ihlal etme eğiliminde olanların hile yapmaya daha meyilli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu kişiler işle ilgili aşırı meraklı olup oldukça azimli oldukları, dolayısıyla da ilgi düzeylerinin çok yüksek olduğu gözlemlenmiştir.
- ✓ Hilekârların stresli, sinirli ve sorunlu oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca kumar, içki ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları olduğu görülmüştür.
- ✓ Hilekârlar egoist yapıda olup ve kendilerini diğer çalışanlardan daha önemli biri gibi görme eğilimindedirler. Üstlerine ve diğer çalışanlara karşı küçümseyici bir şekilde davranmaktadırlar.
- ✓ Hilekârların işte geç saatlere kadar vakit harcamakta oldukları ve tatile çıkmaktan kaçındıkları görülmektedir. Bunun yanında rahat bir yaşam, pahalı hobiler, bol para harcama tutkusu hile eğilimini artıran göstergelerdir. Ayrıca çalışanın hayat standartlarının sebepsiz olarak yükselmesi hile fiilinin habercisi olabilmektedir.

8. SONUÇ

Hile eylemleri ile ilgili yapılan araştırmalara göre; işletme çalışanlarının %10'u hiç bir zaman hile yapmaz ve %10'u ise her durumda hile yapar ancak %80'i fırsatını bulduğu anda hileli eylemlere kalkışır. Böyle bir ortamda hile, işletmeler için ciddi bir risk oluşturmaktadır. Bu risk sadece o işletme ile sınırlı kalmayıp hile eylemleri neticesinde o işletme ile çalışanlarını, ortaklarını, alacaklılarını, finans kurumlarını ve nihayetinde devleti olumsuz etkilemekte, yüksek tutarlı kayıplara neden olmakta, dolayısıyla ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu anlamda hile riskini ortadan kaldırmak ya da en aza indirebilmek için hileye neden olan unsurların derinlemesine analiz edilmesi gerekir. Hileleri gerçekleştikten sonra ortaya çıkarmak hem zor hem de maliyetlidir. Bunun yerine hile gerçekleşmeden önce oluşumunu önlemek daha etkili sonuçlar vermekle birlikte ayrıca daha ekonomik bir yoldur.

Çalışanların hileli eylemlerde bulunmasının arka planında yatan nedenlere ulaşmak için hilekâr profilinin iyi derecede anlaşılması hileyi önleme noktasında hayati derecede önem taşımaktadır. Bu anlamda makale çalışmamızın önemi; çalışanların karakteristik özellikleri hakkında bilgiler verip, bir hilekâr profili nasıl olur sorusuna verilebilecek cevap oluşturup yaşanabilecek hilelerin önüne geçmede yardımcı olmaktır. Yukarıda verilen açıklamalar ve hazırlanan raporlar ışığında kısaca ifade etmek gerekirse hile eylemi ağırlıklı olarak, eğitim düzeyi yüksek orta yaş grubundan evli erkek çalışanlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Dolayısıyla işletmeler bu özellikleri taşıyan çalışanlara dikkat edip, aşırı güven duygusu yaratmamalıdır. İşletmeler hile ile mücadelede iç kontrol mekanizması kurup denetimlerin yapılmasını sağlamalıdır. Ayrıca çalışanlar arasında oto kontrol açık tutulup kurumsal yönetim etkin bir şekilde uygulanmalıdır. Ayrıca kurumda yetkiler bir kişide toplanmamalı, görevlerin ayrılığına dikkat edilmeli ve işletmeye ait hem etik kurallar hem de iş tanımları yazılı olarak hazırlayıp bu kurallara uyum sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, hile eylemlerinden doğan kayıp ve zararlardan korunup etkisini en az seviyeye getirebilmek için başta hileyi anlamak gerekir. Bu açıdan hilenin nedenlerinin bilinmesi, hile yapabilecek çalışanların karakteristik özellikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olup bu yönde tatmin edici tedbirlerin alınıp uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ACFE. (2018). Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse.

Akyel, N. (2009). Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilmesi İçin Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bircan, N. G. (2013). Kar Amaçsız İşletmelerde Hile Denetimi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bozkurt, N. (2009). İşletmelerin Kara Deliği:Hile, Çalışan Hileleri. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Çatıktaş, Ö., & Çalış, Y. E. (2010). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 45, 146-156.

Çelik, A. (2007). Stok Hileleri Ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaya, U. (2005). Muhasebe Mesleğinde Adli Muhasebe Uzmanlığı ve Türkiye Açısından Gerekliliği. Muhasebe Bilim Dünyası, 48-55.

Öksüz, N. (2015). Üretim İşletmelerinde Çalışan Hilelerine Karşı Alınan Önlemler Üzerine Bir Araştırma: Antakya Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Ramos, M. (2003). Auditors' Responsibility for Fraud Detection. Journal of Accountancy, 28-35.

TBMM. (2003). Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

Varıcı, İ. (2012). Hileli Finansal Raporlama Açısından Denetçinin Sorumluluğu:İMKB’de Faaliyet Gösteren İşletmelerin Denetim Raporlarının İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi Sayı 5, 122-144.

Zager, L., Malis, S. S., & Novak, A. (2016). The Role and Responsibility of Auditors in Prevention and Detection of Fraudulent Financial Reporting. Procedia Economics And Finance, 693-700.